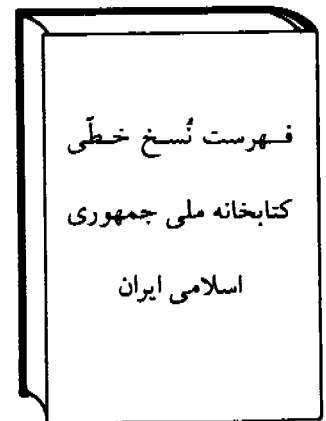

معرفی کتاب معرفی کتاب شرفی کتاب

● فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (جلد دوازدهم - کتب عربی) / فراهم آورنده حبیب الله عظیمی... تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۷۲... نه، ۶۲۰، [۲۳] ص.: مصور، نمونه... ۱۰۰۰ نسخه... ۵۰۰۰ ریال.

با پیروزی انقلاب اسلامی مجموعه‌ای قریب ۷۰۰۰ نسخه خطی از کتابخانه پهلوی منتزع و به کتابخانه ملی سپرده شد. پیش از این کلیه نسخ خطی کتابخانه ملی ایران به همت آقای سیدعبدالله انوار در ده مجلد منتشر شده بود. اکنون پس از وقفه‌ای طولانی اولین جلد از فهرست نسخ خطی فهرست نشده کتابخانه ملی ایران تحت عنوان جلد دوازدهم منتشر گردیده است. البته جلد یازدهم این مجموعه نیز زیر چاپ است که منتشر خواهد شد. اگرچه روش کلی این فهرست مطابق با اسلوب مجلدات دهگانه قبلی است لیکن مواردی همچون تغییر

در اجمال و تفصیل مطالب و افزودن نکات جدیدی که می‌تواند بر دقت و ظرافت فهرست حاضر بیافزاید، اختلافاتی را در جزئیات فهرست حاضر با دیگر فهرستهای خطی کتابخانه ملی مشهود نموده و این اختلاف، اختلاف در اوصاف است و نه در ماهیت.

در این فهرست سیصد نسخه خطی عربی در موضوعاتی همچون: اخلاق و موعظه و ادب، ادبیات عرب، بلاغت معانی و بیان، تفسیر قرآن کریم، تصوف و عرفان، فقه و اصول فقه، حکمت و فلسفه و منطق، کلام و عقائد، حدیث و تاریخ معصومین، دائرةالمعارف طب، کیمیا، نجوم و هیئت معرفی شده است. ویژگیهای این فهرست در دو بخش قابل بررسی است:

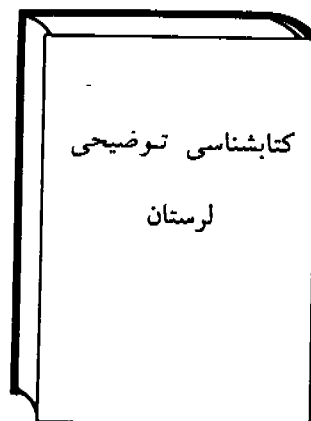
کتابشناسی. در معرفی کتب یا کتاب‌های نگاشته شده در هر نسخه، نکات زیر مورد توجه نگارنده بوده است. نخست اینکه نام هر کتاب و نام مؤلف آن با استناد به متن کتاب و کتب مرجع و با تطبیق نسخه‌های دیگر باشد و در صورت مشاهده اختلاف بین نسخه‌های و کتاب‌ها در همین خصوص، بدان اشاره شود. همچنین هر کتاب فقط یک بار در فهرست معرفی گردد و کتابهای مشابه در نسخه‌های بعدی به اولین شماره کتاب در فهرست ارجاع داده شود. دیگر اینکه در معرفی هر کتاب، اجمال و تفصیل مطالب در حد ضرورت باشد. بدین ترتیب که کتابهای خطی فهرست یا چاپ شده به اجمال و اختصار معرفی شود، مگر در موارد خاصی که ارائه مطالب بیشتر مفید فایده باشد و معرفی کتابهای فهرست نشده یا چاپ نشده با تفصیل ضروری همراه گردد. و بعد اینکه، چنانچه کتاب مورد فهرست در نسخه، افتادگی در آغاز یا انجام داشته باشد با تطبیق آن با نسخه‌های دیگر میزان تقریب افتادگی مشخص گردد و علاوه بر بیان آغاز یا انجام افتاده کتاب در نسخه، آغاز و انجام کامل کتاب ذکر شود؛ و در نهایت پس از معرفی هر کتاب، بخشی از کتب مرجع مورد استفاده در فهرست همان کتاب همچنین فهرست

نسخه‌های خطی برخی از کتابخانه‌ها و فهرست کتابهای چاپ شده‌ای که نام کتاب مورد فهرست در آن مذکور بوده به اختصار مورد اشاره قرار گیرد.

ب. نسخه‌شناسی. در بیان مشخصات هر نسخه اشاره به کاتب، سال، محل کتابت، تصویرها و تزئین‌های داخلی و حواشی و بیان سجع مهرهای متعدد هر نسخه و مشخصات جلد و کاغذ، امری رایج و معمول است. اما امری که در نسخه‌شناسی کمتر مورد اهتمام فهرستنگاران محترم خطی بوده، بیان مطالبی است که در اوراق ابتدایی و پایانی نسخه‌ها و معمولاً قبل از شروع و بعد از اتمام کتاب در هر نسخه نوشته شده است. نگارنده فهرست حاضر معتقد است که یادداشتها و مطالب مذکور علاوه بر اینکه می‌تواند گویای فرهنگ مالکین نسخه‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی باشد، زمینه تحقیقات تاریخی در جنبه‌های مختلف را فراهم می‌کند. مثلاً در بررسی برخی از یادداشت‌های نوشته شده در همان اوراق، استنباط می‌شود که در مقاطع خاصی از تاریخ، «وقف»، «هبه»، «وصیت» و «ودیعه» کتاب امری رایج و متداول بین علما و طلاب بوده یا مثلاً از نگاشته شدن صیغه‌های نکاح یا طلاق و صیغه‌های عقود مختلفه دیگر و تاریخ تولد فرزندان مالکین نسخه‌ها در آن صفحات، می‌توان ادعا نمود که بخشی از امور محضرها و دفاتر رسمی ثبت در دوران خاصی به عهده علمای اسلامی بوده است. یا از قصائد و غزلیات نوشته شده در اوراق ابتدا و انتهای نسخه‌ها می‌توان گسترش و نفوذ ادبیات فارسی یا عربی را در دوره‌های خاص تاریخی تحقیق نمود. بنابراین، معرفی این بخش از نوشته‌ها و یادداشت‌ها به عنوان یکی از منابع تحقیقی در مواردی همچون موارد ذکر شده از اهمیت بسزایی برخوردار است و نگارنده فهرست به ارائه مختصر آن اطلاعات اهتمام ورزیده است.

هفت فهرست پایان بخش کتاب و راهگشای دستیابی به محتوای آن است. این فهرستها عبارتند از:

۱. فهرست الفبایی عناوین کتابهای معرفی شده؛
 ۲. فهرست موضوعی الفبایی کتابهای معرفی شده؛
 ۳. فهرست کتب فارسی معرفی شده؛
 ۴. فهرست کتب متفرقه (که در کتابشناسی و نسخه‌شناسی از آنها یاد شده)؛
 ۵. فهرست اسامی مؤلفان؛
 ۶. فهرست اسامی کاتبان؛
 ۷. فهرست اسامی واقفان، مالکان و مهرهای مالکیت.
- به امید انتشار مجلدات بعدی این فهرست.
 فرنوش مؤمنین

کتابشناسی توضیحی لرستان / سید فرید قاسمی، لرستان: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی لرستان، دفتر پژوهشهای فرهنگی، بهار ۱۳۷۲، ۲۸۷ ص، ۱۰۰۰ نسخه، بهار: کشور پهناور ما، ایران، از دیرباز موضوع تحقیق و پژوهش ایرانیان و مستشرقین بسیاری بوده است و همواره راجع به گوشه و کنار آن کتابها، مقاله‌ها، گزارشها و منابع دیگری نوشته شده و می‌شود و به طور یقین این مدارک، محل رجوع محققین، منابع مطالعه دانشجویان و مورد استفاده علاقمندان بسیاری می‌باشد. اما در این عصر که تراکم انتشارات روبه فزونی است، بدیهی است که رشد سریع این منابع باعث عدم آگاهی پژوهشگران و علاقمندان از انتشارات جدید گردد و یا آنها را

در راه یافتن منابع مورد نظرشان در میان انتشارات روزافزون سرگردان سازد. پس در اینجا به منابعی نیاز است که حاوی مشخصات مدارک منتشر شده در یک زمینه موضوعی خاص باشند و همان کتابشناسیهای موضوعی - منطقه‌ای‌اند که شناسه‌های آثار نوشته شده درباره منطقه‌ای خاص را دربردارند. البته به دلایل مختلف (که ذکر آنها از حوصله این مقوله خارج است)، لزوم تدوین اینگونه کتابشناسیها برای هر یک از مناطق ایران محسوس است.

از این نوع می‌توان به کتابشناسی توضیحی لرستان اثر آقای سید فرید قاسمی اشاره کرد که علاوه بر اطلاعات کتابشناختی منابع، توضیحات کوتاهی نیز درباره هر یک از آنها ارائه می‌دهد.

این کتاب را تقریباً می‌توان اولین کتابشناسی درباره این خطه از ایران دانست. گویا تنها کوششی که قبلاً در این زمینه انجام گرفته و می‌توان به آن اشاره کرد فهرستی است که به همت اداره کل فرهنگ و هنر لرستان در سال ۱۳۵۷ منتشر شده و مشتمل بر اطلاعات کتابشناختی ۱۵۶ جلد کتاب فارسی و لاتین موجود در کتابخانه دژ شاپور خواست (قلعه فلک الافلاک) لرستان است. استان لرستان نیز، چون دیگر مناطق ایران، همواره موضوع مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و گزارشهای دولتی بسیاری بوده است، اما فقدان منبعی که ذکر همه این اطلاعات در آن آمده باشد گردآورنده را برآن داشته تا مجموعه فوق‌الذکر را فراهم آورد. نگارنده در درآمد کوتاهی بر کتاب، ضرورت تدوین، پیشینه و محدوده کار، روش گردآوری؛ تنظیم و استفاده از کتاب را آورده و نیز با ذکر نام قریب ۳۰ کتابخانه در تهران و شهرستانها و اشاره به نام بعضی اشخاص از همکاری آنها قدردانی کرده است. این کتابشناسی از نظر زمانی مبدأ خاصی را در نظر نداشته و آنچه را تا پایان زمستان ۱۳۷۰ منتشر شده و نگارنده به آنها دست یافته، در بدنه اصلی و دیگر منابع را تا پایان ۱۳۷۱ در ضمیمه خود دارد.

در این کتاب منابع اعم از کتابها، گزارشات، مقالات، پایان‌نامه‌ها، سفرنامه‌ها، سرشماریها، جشنواره‌ها، آمارها، آمارنامه‌ها و غیره بصورت درهم کرد و به ترتیب الفبایی سرشناسه آورده شده‌اند. برای بازیابی بهتر اطلاعات ۴ نمایه تهیه شده که همه به شماره مدخل منابع ارجاع می‌دهند. این نمایه‌ها عبارتند از: «نمایه نام کسان»، شامل نام پدیدآورندگان، نویسندگان و مترجمان؛ «نمایه عنوان»، شامل عنوان کتابها، سندها و گزارشها؛ «نمایه نام سازمانها»، شامل نام کلیه سازمانهای گردآورنده و ناشر آثار؛ و «نمایه موضوعی» که شامل مقالات نیز می‌گردد. اطلاعات کتابشناختی منابع در این کتاب بصورت توصیفی آمده و نگارنده ذیل بعضی از منابع توضیح کوتاهی (یک الی چند خط) آورده است. البته برخی منابع فاقد توضیح هستند که می‌توان دو دلیل بر آن متصور شد، گویا بودن عنوان اثر و یا دست نیافتن به اصل منبع.

گردآورنده به علت تعویق در کار و فاصله زمانی بین حروفچینی و صفحه‌آرایی کتاب تا رسیدن آن به لیتوگرافی و چاپ، ملزم به تهیه ضمیمه‌ای بر کتاب شده است که شامل منابع منتشره درباره لرستان در فاصله زمانی ۱۳۷۰-۱۳۷۱ می‌باشد. البته در این ضمیمه مدارکی که از قلم افتاده بوده و وی پس از تدوین کتابشناسی به آنها دسترسی پیدا کرده، نیز آمده‌اند.

این کتاب با ۱۵۱۸ مدخل و ۴ نمایه و یک ضمیمه، کتابی ۲۸۷ صفحه‌ای را بوجود آورده که گویای زحمات گردآورنده است و جای تقدیر دارد. البته این کتابشناسی نیز چون اغلب کتابشناسیهای منتشره علیرغم مرجع بودن و اینکه مورد استفاده مکرر قرار خواهد گرفت، متأسفانه از صحافی و جلد مناسب برخوردار نیست.

به امید استفاده احسن اهل علم از این مرجع معتبر و مطلوبیت هر چه بیشتر آن در ویرایشهای بعدی.

فرنوش مؤمنین